

Sivil Toplum Nedir?

Son yıllarda akademik ve kamusal söylem içinde sivil toplum kavramı yeniden-canlanmaktadır. Sivil toplum, bu yeniden-canlanma sürecinde toplumsal gelişimin, demokratikleşmenin ve ekonomik kalkınmanın önemli bir aktörü olarak kabul edildi. Sivil toplumun önemi hem nicel hem de nitel olarak arttı. Bugün sivil toplum örgütlerinin farklı yapılanmalar içinde toplum içinde yaygınlaştığını görüyoruz. Sivil toplum örgütleri farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden, düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerin, hükümet-dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde hareket eden bir alanı temsil ediyor. Bugün, sivil toplumun hareket alanı sadece yerel ve ulusal değil, bölgesel ve küresel bir nitelik kazandı. Yaşadığımız dünyada, küresel sivil toplumdan konuşmak olası. Bu gelişimin sonucunda, modern zamanlarda siyaset alanına damgasını vuran ve siyaset yapma eylemini sadece siyasi partilere indirgeyen devlet-merkezci eğilimin, ne etkili ve verimli, ne de meşruiyet sorunu olmayan demokratik toplum yönetimi için yeterli olmadığı ortaya çıktı. Sivil toplum artık sadece demokratiklik ve meşruiyet değil, iyi toplum yönetimi tartışmalarının bir parçası. Bu anlamda, sivil toplumun geçirdiği toplum içinde yaygınlaşma süreci, kendisinin toplum yönetimi için nitel önemini de ortaya çıkardı.

Bununla birlikte, sivil toplumun yeniden canlanma süreci, beraberinde ciddi sorunlar da getirdi. Sivil toplum hızla yaygınlaştıkça, "sivil toplumun ne anlama geldiği" muğlaklaşmaya başladı. Toplumsal sorunlara çözüm ve iyi toplum

Sivil toplum farklı siyasi, ekonomik ve kültürel söylemlerin ve aktörlerin kullanımına girince, sivil toplumun esas işlevlerinin, taşıdığı temel ahlaki ve siyasi değerlerin ne olduğu da muğlaklaştı. Bu muğlaklaşma süreci, hem sivil toplum örgütlerinin kendi aralarındaki ilişkilerde ciddi sorunlar yaratırken, hem de sivil toplum kavramının suiistimaline yol açan bir kullanılış biçimini de ortaya çıkardı.

yönetimi temelinde tanımlanan sivil toplumun, siyasi, ekonomik ve kültürel aktörlerin kendi iktidar ve çıkara dayalı söylemlerini meşrulaştırma sürecinde de kullanıldığını da, bu yeniden-canlanma süreci içinde gördük.

Bugün hem Batı demokrasilerinde, hem de Türkiye'de sivil toplumun önemi yadsınmamakla birlikte, sivil toplumun ciddi bir kavşak noktasına geldiğini de kabul etmeliyiz. Bu noktada yapılacak tercih, sivil toplumun geleceğini belirleyecektir. Yapılacak tercih ya da bu soruya verdiğimiz yanıt, sivil toplumun 21.yüzyıl için önemini vurgulamak ise, o zaman bugün sivil toplumu kendi içinde eleştirel, sorgulayıcı ama aynı zamanda da yapıcı bir tartışma sürecine sokmamız gerekiyor. Bu tartışma iki-boyutlu bir düzlemde yapıldığı zaman yararlı ve verimli olacaktır. Diğer bir deyişle, sivil

toplumu hem içerdiği sorunları gün ışığına çıkartarak tartışmalıyız, hem de bu sorunlara kalıcı bir çözüm getirecek yeni bir sivil toplum anlayışı ya da modeli geliştirmeliyiz.

Tanım

Son yıllarda giderek artan sivil toplum çalışmalarına, sivil toplum üzerine yapılan akademik ve kamusal tartışmalara, ve sivil toplumun farklı siyasi, ekonomik, kültürel aktörler ve devlet seçkinleri tarafından kendi söylemlerine ve stratejileri içinde kullanılma tarzlarına baktığımız zaman, kavramın zaman içinde "plastik bir ahlaki ve siyasal kimliğe ve değere sahip olduğunu" gözlemleyebiliriz. Sivil toplumun giderek açık bir biçimde gözlemlenebilen plastik ahlaki ve siyasal niteliği, diğer bir deyişle farklı, hatta birbirlerine zıt ve çatışma içinde olabilecek farklı söylemlere ve stratejilere eklenme özelliği, kavramın taşıdığı "tanımlanmasına dönük muğlaklıktan" da gelmektedir. Sivil toplum, en genel düzeyde, "**devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütlerin yer aldığı alan**" olarak tanımlanabilir. Ama bu tanım sivil toplumun demokratikleşme sürecine ya da demokratik toplum yönetimine katkıda bulunmak gibi siyasi ve ahlaki değerleri ele almayan, ya da minimize eden bir tanımdır. Bu anlamda, ikinci olarak, sivil toplumu, bu değerlere gönderimle, ve kavrama belli bir ahlaki ve siyasi değer de atfederek, "**bir toplumun kendisini ve eylemlerini bir bütün olarak, devlet iktidarının baskısı ve denetimi altında olmayan gönüllü örgütler yoluyla örgütlemesi**" temelinde de tanımlamak mümkündür. Bu tanım içinde sivil toplum, bir ülkede toplumsal yaşa-

mın devlet denetiminden bağımsız olarak kendisini örgütleyebileceği, kendi etkinliklerini bu örgütler yoluyla koordine edebileceği, ve yine bu örgütler yoluyla kendi taleplerini siyasi alana taşıyabileceğini simgeleyen bir kavram olmaktadır. Sivil toplum devlet-toplum ayrışması içinde, toplumun devletten ahlaki ve siyasi olarak daha güçlü ve daha belirleyici olduğunu simgelediği sürece de, demokratikleşmenin ve demokratik toplum yönetiminin tanımlayıcı temel referans-noktalarından biri olma işlevini üstlenmektedir. Bu temelde de siyaset bilimi içinde, sivil toplumun güçlü ve etkin olduğu siyasi rejimler "demokratik", sivil toplumun yasaklandığı ya da yok edildiği rejimler "totaliter", sivil topluma belli derecede özgürlük verilirken, aynı zamanda sivil toplum üzerinde güçlü devlet denetimi talep eden rejimler ise "otoriter" olarak sınıflandırılmaktadır.

Bununla birlikte sivil toplumu sadece devlet denetimi dışında gönüllü örgütlerin hareket alanı olarak tanımlamak kavramı çok fazla teknikleştirmek ve kavramın taşıdığı ahlaki ve siyasi değeri minimize etmek sorununu ortaya çıkartıyorsa, sivil toplumu sadece demokratik toplum yönetimi temelinde tanımlamak da, kavrama aşırı ahlaki ve siyasi değer yüklemek sorununu ortaya çıkartacaktır. Bu nedenle, bu tanımlara alternatif olarak, son yıllarda üçüncü bir sivil toplum tanımını da yapıldığını görüyoruz: bu da, sivil toplumun "toplumsal sorunlara etkili ve uzun-dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılan, ve bu temelde de siyasi aktörleri bu çözümleri yaşama geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışan farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu ortak alan" olarak tanımlanmasıdır.

Sivil toplum 1980'lerden itibaren

Avrupa'da demokratikleşmenin ve katılımcı demokrasinin önemli ve gerekli koşulu olarak algılanmaktadır. Bu algılanma içinde sivil toplumun gelişimi de sadece ulusal ve bölgesel değil, küresel bir nitelik de kazanmıştır. Bununla birlikte, sivil toplumun bu gelişim süreci ciddi sorunlardan da bağımsız olmamıştır. Bu sorunların en önemlileri, sivil toplumun farklı algılanış biçimleri ve bu temelde oluşan tanımsal muğlaklık, sivil toplumun farklı siyasi aktörler tarafından kullanılmasında olan suiistimal, ve sivil toplumun hareket alanı genişirken STK'ların finansal ve örgütsel kapasite sorunlarını çözmeye, demokratikleşme bağlamında yaşama geçirmeleri gereken rolden daha fazla ağırlık vermeleri olarak sıralanabilir.

Türkiye'de Sivil Toplum

Bu nicel artış, kendisini söylem

1980'lerden bu yana, dünyadaki gelişime paralel olarak sivil toplumun Türkiye'de de geliştiğini görüyoruz. Bu süreç içinde, STK'ların toplum içinde yaygınlaştığını, sayılarının giderek arttığını, sivil toplumun öneminin arttığını, sivil toplum söyleminin siyasi partiler, hatta devlet aktörleri tarafından sürekli kullanıldığını görüyoruz. Bugün 150.000'ne yakın STK'nın var olduğu hesaplanıyor. Bu sayı ağırlıklı olarak STK'lar oluşurken, hemşeri örgütleri, vakıflardan, meslek odaları, düşünce kuruluşları da sivil toplum içinde yer alıyor.

düzeyinde de gösteriyor. Sivil toplum söylemi bugün farklı aktörler tarafından, Türkiye'nin demokratikleşmesinin ön-koşulu olarak kullanılıyor. Tüm siyasi partiler kendilerini demokrasinin yanında gösterirken, sivil toplumun önemine referans veriyorlar. Devlet aktörleri söylem düzeyinde hep sivil toplumun yanında. TUSİAD, MUSİAD ve SİAD gibi ekonomik baskı grupları kendilerini sivil toplum olarak topluma sunma girişimindedir, bu yolda faaliyetlerde bulunuyorlar. Sivil toplum, söylem düzeyinde, devletin demokratikleşmesinin, güçlü ekonomi programlarının, Türkiye'nin AB'ye girme sürecinin önemli bir aktörü olarak tanımlanıyor.

Fakat, yine dünyaya paralel olarak, Türkiye'de sivil toplumun ve STK'ların önemli sorunları var. Sivil toplumun nicel olarak toplum içinde yaygınlaşmasının ve kendisine atfedilen söylemsel önemin nitel bir yapıya dönüşmesi gerekiyor. Tabii ki, sivil toplumun nitel olarak gelişmesini engelleyen sorunlar, Türkiye'deki devlet-merkezci siyasetle, demokrasi eksikliğiyle ve bu gelişmeyi engelleyici nitelikteki yasal düzenlemelerle ilgili. Sivil toplumu söylemsel düzeyde destekleyen devlet aktörleri ve siyasi partiler, bu önemin nitel bir yapıya dönüşmesi için katkıda bulunmuyorlar: hatta bu aktörlerin sivil topluma genel yaklaşımı geliştirici değil engelleyici nitelikte. Bununla birlikte, sivil toplumun sorunlarını sivil topluma dışsal aktörlere referansla açıklamak ve tartışmak sınırlı, dahası indirgemeci bir eğilim taşımaktadır. Yapılması gereken sivil toplumu sorunlarıyla birlikte kendi içinde tartışmaktır, bu sorunlara sivil toplum içinde çözümler üretmektir.

Kaynak: E. Fuat Keyman, STGM ders notlarından kısaltılarak yayımlanmıştır.